

“เศรษฐกิจใหม่” ในคริสต์ศตวรรษที่ ๑๗

The “New Economy” of the 17th Century

อนันต์ชัย เลาะห์พันธุ์*

Anantjai Lauhabandhu

บทคัดย่อ

บทความนี้มีเป้าหมายในการศึกษาเศรษฐกิจของยุโรปในคริสต์ศตวรรษที่ ๑๗ ในต้นคริสต์ศตวรรษที่ ๑๗ นานาประเทศยุโรปต่างได้ลิ้มรสผลพวงของยุคแห่งการค้นพบและการขยายอิทธิพลของชาติตะวันตก ที่นำยุโรปเข้าสู่การขยายตัวทั้งทางด้านเศรษฐกิจและการล่าอาณานิคม เกิด “การปฏิวัติทางการค้า” ขึ้น ลัทธิทุนนิยมขยายตัวและเกิดองค์กรธุรกิจในรูปแบบใหม่ๆ หรือเทคโนโลยีใหม่ๆ ในการจัดการกับทุน รวมทั้งรูปแบบใหม่ในการผลิต คือ “ระบบให้รับงานไปทำนอกโรงงาน” และ “ระบบรวมตัวในการผลิต” การค้ากลายเป็นปัจจัยสำคัญที่สร้างความมั่งคั่งให้แก่ประเทศ ขณะเดียวกันพ่อค้าก็กลายเป็นผู้มีอำนาจและบทบาทสูงในการบริหารประเทศ ทั้งยังเกิดบริษัทร่วมทุนหรือบริษัทจำกัดขึ้น ซึ่งถือเป็นนวัตกรรมใหม่ของการระดมทุน ซึ่งต่อมาได้กลายเป็นรูปแบบที่โดดเด่นขององค์กรการค้า ในคริสต์ศตวรรษที่ ๑๗ ยังเกิดระบบเศรษฐกิจแบบใหม่เรียกว่า “ลัทธิพาณิชย์นิยม” อีกด้วย โดยรัฐเข้าควบคุมการค้ากับต่างประเทศเพื่อสร้างหลักประกันความมั่งคั่งและความมั่นคงให้แก่

* ศาสตราจารย์ประจำภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร

ประเทศ รัฐบางรัฐเช่นฝรั่งเศสเป้าหมายของทุนนิยมคือผลประโยชน์ของกษัตริย์ คริสต์ศตวรรษที่ ๑๗ ยังเกิดการ “ปฏิวัติราคา” หรือก้าวกระโดดของราคา เครื่องอุปโภคบริโภคซึ่งดำเนินต่อไปจนถึงศตวรรษ คนยากจนได้รับผลกระทบ จากเศรษฐกิจใหม่นี้ ช่องว่างระหว่างคนจนกับคนรวยได้ขยายวงกว้างขึ้น นับตั้งแต่การฟื้นตัวของเมืองในคริสต์ศตวรรษที่ ๑๑

คำสำคัญ : การปฏิวัติทางการค้า ลัทธิทุนนิยม ลัทธิพาณิชย์นิยม บริษัท ร่วมทุน/บริษัทจำกัด การปฏิวัติราคา

Abstract

The article aims to study the economy of 17th century Europe. At the turn of the century, the European nations had reaped the fruits of the great age of discovery and expansion and embarked upon the path of economic and colonial expansion. At that time, “Commercial Revolution” were taking place. Capitalism spread, and some new forms of business organization or techniques for handling capital were devised. The new types of organization included “the putting-out system” and “the gathering-in system. Trade became an important part of a country’s wealth, and at the same time, merchants became more powerful and played an increasingly important role in the country’s administration. A new innovation emerged with the collaborative investment of a number of companies which later became the dominant form of commercial organization. During this time, Europe also witnessed a new form of economy, the so-called “mercantilism”, which allowed government control of foreign trade, to ensure the prosperity and security of a state. For some states, such

as France, mercantilism represented primarily the interest of the monarchy. The 17th century also saw the “Price Revolution”, the dramatic rise in prices, which continued throughout the century. The poor were most affected by the new economy. The gap between the haves and the have-nots became even wider than at the revival of towns and cities in the 11th century.

Keywords : commercial revolution, capitalism, mercantilism, joint stock company, price revolution

ในคริสต์ศตวรรษที่ ๑๗ สังคมตะวันตกได้ประจักษ์ถึงความเปลี่ยนแปลงของลักษณะเฉพาะของยุโรปในคริสต์ศตวรรษที่ ๑๖ เป็นช่วงเวลาของการเสื่อมถอยในอำนาจและความเจริญรุ่งเรืองของโปรตุเกสที่เป็นชาติผู้นำในการบุกเบิกการค้าทางทะเลกับตะวันออกและสเปนที่เป็นมหาอำนาจอันดับหนึ่งของยุโรป โดยมีอังกฤษกับฝรั่งเศสก้าวขึ้นมามีบทบาทเด่นแทน ฝรั่งเศสกลายเป็นประเทศผู้นำของยุโรป (European hegemony) ในด้านต่างๆ ขณะที่อังกฤษก้าวเข้าสู่เส้นทางการปกครองแบบรัฐสภาและความเป็นมหาอำนาจของยุโรป ส่วนเนเธอร์แลนด์ก็ได้รับผลตอบแทนจากการดำเนินนโยบายการขยายตัวทางการค้าจนกลายเป็นประเทศที่มั่งคั่งและมีอำนาจควบคุมเศรษฐกิจของยุโรป (Dunn, 1979 : 118-120) ขณะเดียวกันจักรวรรดิโรมันอันศักดิ์สิทธิ์ (Holy Roman Empire) หรือดินแดนเยอรมันก็ตกอยู่ในภาวะแตกแยก (disintegration) จนไม่สามารถรวมตัวกันเป็นเอกภาพหรือสร้างรัฐชาติได้ ในช่วงเวลาของการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวนี้ “ทฤษฎีเศรษฐกิจศาสตร์” ก็เริ่มมีอิทธิพลเป็นครั้งแรกต่อแนวคิดทางการเมืองการปกครองในนานาประเทศยุโรป ส่วน “ทฤษฎีศาสนา” ก็หมดความสำคัญลง สงครามศาสนาซึ่งครอบงำสังคมมาเป็นระยะเวลาอันยาวนานตั้งแต่สมัยกลาง และโดยเฉพาะในคริสต์ศตวรรษที่ ๑๖ - กลางคริสต์ศตวรรษที่ ๑๗ ซึ่งได้ชื่อว่าเป็น “ยุคของสงครามศาสนา”

(Age of Religious Warfare) ก็จะถูกแทนที่ด้วย “สงครามการค้า” (commercial wars) โดย นานาประชาอาณาจักรยุโรปต่างเข้าสู่สงครามเพื่อแย่งพื้นที่ทางเศรษฐกิจและการเป็นประเทศผู้นำในโลกของการค้าขาย ในคริสต์ศตวรรษที่ ๑๗ เนเธอร์แลนด์ อังกฤษ และฝรั่งเศส ล้วนประสบความสำเร็จและเป็นประเทศผู้นำในการควบคุมเศรษฐกิจของยุโรปและการค้าแทนโปรตุเกสและสเปนซึ่งถูกลดความสำคัญกลายเป็นประเทศที่แทบไม่มีบทบาทและอำนาจใดๆ อีกต่อไป

การปฏิวัติทางการค้า

นับตั้งแต่การค้นพบดินแดนและเส้นทางเดินเรือจากยุโรปไปยังทวีปอเมริกา และทวีปเอเชียในปลายคริสต์ศตวรรษที่ ๑๖ โดยเฉพาะตั้งแต่ทศวรรษ ๑๕๒๐ หลังทองคำเริ่มทะลักเข้าสู่สเปนเป็นต้นไป ระบบการค้าของนานาประเทศในยุโรปก็เริ่มมีการเปลี่ยนแปลง ระบบองค์กรการค้าหรือระบบกิลด์ (guild system) ที่เคยมีบทบาทมาตลอดในสมัยกลางในการจัดหาอุปทาน (supply) ไม่สามารถที่จะสนองอุปสงค์ (demand) ของเมือง ราชสำนักและกองทัพได้อีกต่อไป การผลิตและการค้าทำกันในปริมาณที่มีขนาดใหญ่ขึ้นได้ ทั้งบรรดาพ่อค้า นักผจญภัยหรือนักแสวงโชค (adventures) และหมอสอนศาสนาหรือคณะมิชชันนารีก็ออกเดินทางไปยังส่วนต่างๆ ของโลกเพื่อเป้าหมายที่แตกต่างกัน ซึ่งมีทั้งเพื่อการค้า การจัดตั้งอาณานิคมและการเผยแผ่คริสต์ศาสนา

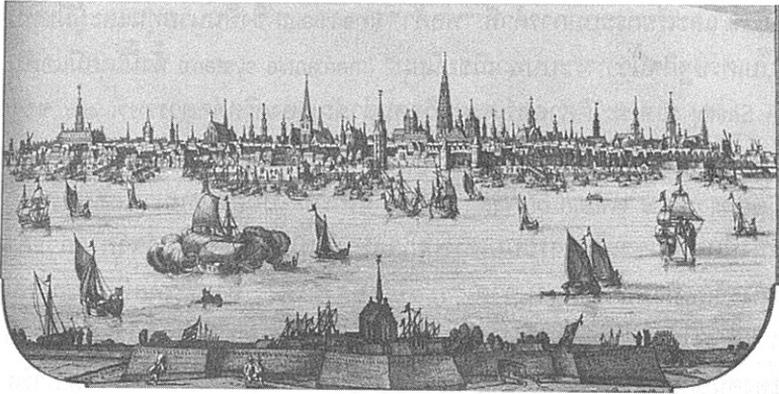
ในยุคของการค้นพบและการสำรวจของคริสต์ศตวรรษที่ ๑๖ นี้ ลัทธิทุนนิยม (capitalism) ก็เริ่มขยายตัวมากขึ้นจนครอบงำวิถีชีวิตทางเศรษฐกิจของประชาชนทั่วไป ลักษณะของการจัดองค์กรการค้าหรือธุรกิจและการค้นคิดเทคนิคการค้าใหม่ๆ เกิดขึ้นและพัฒนาตลอดเวลา ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในโลกเศรษฐกิจและการค้าอย่างรวดเร็ว และมีลักษณะแตกต่างจากระบบเศรษฐกิจและการค้าที่มีมาในสมัยกลางเป็นอย่างมาก ซึ่งสังเกตได้จากการขยายตัวทางการค้าทางทะเล การขนส่งสินค้าและจำนวนสินค้าที่จัดซื้อและจัดส่งไปจำหน่าย ทำให้ชาติมหาอาณาจักรยุโรปประสบความสำเร็จในการค้าขายอย่างมาก ทั้งยังนำความมั่งคั่งมหาศาลมาสู่ประเทศด้วย

นักประวัติศาสตร์จึงเรียกปรากฏการณ์ของการค้าขายในคริสต์ศตวรรษที่ ๑๗ ซึ่งมีไปอย่างต่อเนื่องจนถึงต้นคริสต์ศตวรรษที่ ๑๘ ว่า “การปฏิวัติทางการค้า” (commercial

revolution) และเรียกกระบวนการค้าที่ “พ่อค้า” (merchant) ซึ่งเป็นนายทุนและผู้มีบทบาทสูงในระบบเศรษฐกิจนี้ว่า “ระบบพาณิชย์นิยม” (mercantile system) ทั้งนี้โดยมีแอดัม สมิท (Adam Smith) นักประวัติศาสตร์เศรษฐกิจคนสำคัญของคริสต์ศตวรรษที่ ๑๘ ชาวสกอต เจ้าของผลงานเรื่องชื่อ *The Wealth of Nations* หรือชื่อเต็ม *An Inquiry into the Nature and Causes of the Wealth of Nations* (ค.ศ. ๑๗๗๖) เป็นผู้ขนานนามให้ (Dunn, 1979 : 145) ทั้งนี้เพราะเขาเห็นว่าระบบเศรษฐกิจแบบใหม่นี้มีพื้นฐานมาจาก “การค้า” ซึ่งแตกต่างจากสมัยกลางที่มีฐานจาก “ระบบเกษตรกรรม” ทั้งประเทศที่ประสบผลสำเร็จทางการเมืองได้แก่อังกฤษ เนเธอร์แลนด์ และฝรั่งเศส ต่างก็เป็นผู้นำของยุโรปซึ่งเป็นที่ตั้งของศูนย์กลางการค้าด้วย ได้แก่กรุงลอนดอน กรุงอัมสเตอร์ดัม และกรุงปารีส แทนที่จะเป็นกรุงลิสบอนในโปรตุเกสและเมืองเซบิย์ (Seville) ในสเปน ส่วน “พ่อค้า” ในอังกฤษ เนเธอร์แลนด์ และฝรั่งเศสต่างก็มีสถานภาพและความสำคัญในสังคมสูงกว่านักอุตสาหกรรมและมีอิทธิพลมากกว่าบรรดาเกษตรกรหรือชาวไร่ชาวนาที่เป็นประชากรส่วนใหญ่ด้วย จนทำให้มีผู้ขนานนามประวัติศาสตร์ในช่วงระยะเวลานี้ว่า “ยุคของพ่อค้า” (Age of the Merchants) อีกด้วย

เส้นทางการค้าใหม่ : มหาสมุทรแอตแลนติก

นับตั้งแต่สมัยโบราณ โลกการค้าของยุโรปได้แก่บริเวณรอบๆ ทะเลเมดิเตอร์เรเนียน แต่การเปิดเส้นทางการค้าทางทะเลได้ทำให้เส้นทางการค้าเปลี่ยนเส้นทางไปยังมหาสมุทรแอตแลนติกแทน ทั้งยังนำความตกต่ำทางเศรษฐกิจมาสู่คาบสมุทรอิตาลีที่เป็นบ่อเกิดของระบบทุนนิยมในสมัยกลางด้วย ความเสื่อมของการเป็นมหาอำนาจทางเศรษฐกิจของอิตาลีเริ่มปรากฏให้เห็นได้ตั้งแต่โปรตุเกสสามารถแล่นเรือข้ามแหลมกูดโฮปไปขึ้นฝั่งที่เมืองกาลิคัตทางภาคใต้ของอินเดีย ทำให้การผูกขาดการค้าเครื่องเทศและสินค้าฟุ่มเฟือยต่าง ๆ จากตะวันออกของอิตาลีสิ้นสุดลง อย่างไรก็ตามในคริสต์ศตวรรษที่ ๑๗-๑๘ นครรัฐอิตาลีต่าง ๆ ก็ยังคงรักษาบทบาทการค้าในทะเลเมดิเตอร์เรเนียนไว้ได้ในระดับหนึ่งต่อไปอีก แต่ในระดับที่ลดความสำคัญลง ทั้งยังต้องประสบกับคู่แข่งเช่นอังกฤษ เนเธอร์แลนด์และฝรั่งเศสที่ก้าวขึ้นมาเป็นคู่แข่งชั้นในการค้าในทะเลเมดิเตอร์เรเนียนด้วย (Fisher, 2011 : 221) แต่ประสบการณ์ทางการค้า

บรรยากาศเมืองท่าแอนต์เวิร์ป (Antwerp) ในเนเธอร์แลนด์ ศูนย์กลางการค้าและการเงินในยุโรปตอนเหนือ

และเงินทุนที่สะสมกันมาเป็นระยะเวลาอันยาวนานก็ช่วยยึดลมหายใจให้แก่พ่อค้าอิตาลี แต่ในขณะเดียวกัน แหล่งเงินทุนในอิตาลีก็มิใช่เป็น “แหล่งเงินกู้” หรือเป็น “พลังขับเคลื่อน” หรือ “พลังพลวัต” (dynamic force) ที่มีอิทธิพลต่อยุโรปอีกต่อไป

ลักษณะขององค์กรทางเศรษฐกิจแบบใหม่

เมื่อองค์กรการค้าหรือกิลด์เริ่มหมดบทบาทลงในการผลิตและการค้าขายสินค้า บรรดาพ่อค้าซึ่งเป็นพวกนายทุนและเป็นผู้มีบทบาทสูงในระบบเศรษฐกิจที่กำลังขยายตัวขึ้นได้เข้ามามีบทบาทสำคัญในการปรับเปลี่ยน (transform) องค์กรการค้าหรือกิลด์ที่มีนายงาน (master) เป็นผู้ควบคุมการผลิตและการกำหนดคุณภาพของสินค้า โดยเปลี่ยนสถานภาพของนายงานซึ่งมีจำนวนไม่มากและสมาชิกของกิลด์ให้เป็น “แรงงาน” (worker) นอกจากนี้ พวกพ่อค้ายังได้พัฒนาระบบและเทคนิคในการผลิตสินค้า เรียกว่า “ระบบให้รับงานไปทำนอกโรงงาน” (putting-out system) ในการผลิตสินค้าประเภทต่างๆ ที่สำคัญได้แก่การผลิตสินค้าผ้าสักหลาด ซึ่งระบบการผลิตดังกล่าวนี้จะมีอิทธิพลอย่างมากจนถึงกลางคริสต์ศตวรรษที่ ๑๘ ก่อนที่จะเกิดการปฏิวัติอุตสาหกรรม (Industrial Revolution) ขึ้นในอังกฤษ โดยในขั้นแรกผู้ประกอบการจะซื้อหาชนแกะแล้วส่งต่อให้ชาวบ้านปั่นเป็นเส้นด้าย จากนั้นก็จะนำเส้นด้ายส่งให้ช่างทอเพื่อทอเป็นผืนผ้า

ก่อนจะนำผืนผ้าที่ทอสำเร็จแล้วส่งต่อไปย้อมสีต่าง ๆ แล้วขายเป็นสินค้า (ผ้า) สำเร็จรูป ขึ้นตอนการผลิตสินค้าดังกล่าวนี้จะเอื้อประโยชน์ให้แก่ผู้ประกอบการเป็นอันมาก เพราะสามารถอยู่นอกระบบองค์การการค้าหรือกิลด์ที่มีกฎเกณฑ์และกระบวนการผลิตที่มีข้อห้ามต่างๆ มากมาย ทั้งยังสามารถใช้แรงงานราคาถูก (ชาวนา) ตามชนบทที่มีอยู่เป็นจำนวนมากที่ไม่สังกัดกิลด์ซึ่งว่างเว้นจากฤดูการทำนาและการเก็บเกี่ยวด้วย ในกรณีเช่นเดียวกันนี้ พ่อค้าจากอังกฤษก็ยังซื้อเหล็กจากสวีเดนที่มีคุณภาพดีแล้วนำไปแปรรูปให้ช่างเหล็กที่เมืองเซฟฟิลด์ (Sheffield) ซึ่งเป็นช่างเหล็กที่ดีที่สุดในยุโรปประติศฐ์เป็นเครื่องมือเครื่องใช้ประเภทต่างๆ แล้วส่งขายเป็นสินค้าสำเร็จรูปออกจำหน่ายนอกประเทศ ซึ่งทำกำไรอย่างงามให้แก่พ่อค้าอังกฤษ

นอกจากกระบวนการให้รับงานไปทำนอกโรงงานแล้ว พ่อค้ายังพัฒนาเทคนิคในการผลิตรูปแบบใหม่อีกประเภท ได้แก่ “ระบบการรวมตัวกันในการผลิต” (gathering-in system) หรือ “ระบบโรงงาน” (factory system) ขึ้น อุตสาหกรรมบางประเภทเช่น อุตสาหกรรมการพิมพ์ การผลิตปืนใหญ่ การทำเหมือง และการสร้างเรือ รวมทั้งการผลิตผ้าไหมก็อยู่ในข่ายของรูปแบบระบบการผลิตดังกล่าวด้วย เพราะการผลิตต่างๆ เหล่านี้ล้วนมีกรรมวิธีการผลิตที่ซับซ้อนและต้องการแรงงานและช่างชำนาญการต่างๆ ที่จะต้องรวมตัวกันและทำงานร่วมกันในสถานที่เดียวกัน ภายใต้การดูแลอย่างใกล้ชิดของผู้ควบคุมคุณภาพสินค้าเพื่อให้การผลิตมีประสิทธิภาพและได้สินค้าที่มีคุณภาพ กรรมวิธีการผลิตทั้งสองประเภทดังกล่าวนี้จึงทำให้พ่อค้าชาวยุโรปสามารถผลิตสินค้าประเภทต่างๆ ได้เป็นจำนวนมากและตอบสนองความต้องการของลูกค้าทั้งภายในและภายนอกประเทศได้เป็นอย่างดี

การจัดตั้งบริษัทร่วมทุนหรือบริษัทจำกัด

นวัตกรรมของเศรษฐกิจรูปแบบใหม่ที่สำคัญอีกประเภทได้แก่ “บริษัทร่วมทุน” หรือ “บริษัทจำกัด” (joint stock company) ทั้งนี้เพราะการค้าและการขนส่งสินค้าทางทะเล (transoceanic trade) มีค่าใช้จ่ายในการประกอบการสูงมาก พ่อค้าจำเป็นต้องมีกองเรือพาณิชย์ที่มีประสิทธิภาพ มีทุนและอำนาจในการต่อรองกับชาวพื้นเมืองที่มีอิทธิพล สร้างป้อมปราการเพื่อปกป้องตนเองและสินค้า ต่อสู้กับโจรสลัดหรือกองกำลัง

The Royal Exchange ศูนย์กลางการลงทุนในกรุงลอนดอน

ของคู่แข่งกัน และ “เงินทุนตาย” (sink capital) ที่สามารถ “แช่ทิ้ง” หรือลงทุนในระยะยาว ในการจัดตั้งอาณานิคมและจัดตั้งบริษัท หรือแม้แต่การเดินทางเรือค้าขายตามปรกติที่มี อัตราการเสี่ยงสูงทั้งจากการปล้นสะดมของโจรสลัดและอุบัติเหตุต่าง ๆ รวมทั้งระยะเวลา การเดินทางที่ต้องใช้ระยะเวลาอันยาวนาน ซึ่งโดยปรกติแล้วมักจะเกินความสามารถ ของพ่อค้าคนใดคนหนึ่งที่จะกระทำได้โดยลำพัง ในระยะแรกของการค้าทางทะเลที่ต้องใช้ ทุนจำนวนมากศาลดังกล่าวนี้ ในสเปนและโปรตุเกส กษัตริย์จะทรงเป็นองค์อุปถัมภ์ ตลอดจนให้การสนับสนุนการจัดตั้งอาณานิคม แต่เมื่อการค้าขายทางทะเลเติบโต กว้างขวางและเผยแพร่ไปยังที่ต่าง ๆ การจัดตั้งบริษัทร่วมทุนจึงเริ่มปรากฏให้เห็น (Langer, 1958 : 454-455) โดยบริษัทดังกล่าวมีลักษณะเป็น “บริษัทของผู้ลงทุน” (association of investors) มากกว่าเป็น “บริษัทของผู้ประกอบการค้า” (association of traders) โดยสมาชิก แต่ละคนสามารถซื้อหุ้น (share) ในการเสี่ยงลงทุน (venture) ได้ และได้รับปันผลกำไรจาก การลงทุน ซึ่งมีลักษณะประกอบการเช่นเดียวกับบรรษัท (corporation) ในปัจจุบัน ขณะ เดียวกัน บริษัทก็มีลักษณะเป็นบริษัทสัมปทานที่ได้รับสิทธิในการผูกขาดการค้าหรือมี

สถานภาพเป็นองค์กรกึ่งรัฐ (semi-official status) ของรัฐบาลด้วย บริษัทสามารถขายหุ้นจำนวนมากให้แก่กลุ่มทุนและหุ้นก็สามารถซื้อขายกันในตลาดเปิด ผู้ถือหุ้นส่วนใหญ่เป็นพ่อค้า แต่ก็อาจมาจากนักลงทุนจากชนชั้นต่าง ๆ ได้นับแต่คนหัด ชุนนางและชนชั้นกลางจากสาขาอาชีพต่าง ๆ ตัวอย่างที่เห็นได้อย่างชัดเจนที่สุดได้แก่ในเนเธอร์แลนด์ที่แม้แต่ถูกจ้างทำความสะอาดในบริษัทที่ร่วมลงทุนในกิจการของบริษัทด้วย ส่วนผู้บริหารก็มาจากการเลือกตั้งหรือแต่งตั้งและไม่จำเป็นต้องเป็นผู้ถือหุ้นจำนวนมากหรือเป็นเจ้าของหุ้นรายใหญ่ที่สุดด้วย โดยปรกติบริษัทจำกัดขนาดใหญ่มักประกอบการค้าและการขนส่งสินค้าทางทะเลและการจัดตั้งอาณานิคมและสถานีการค้า แต่ในบางกรณีก็เป็นการลงจัดหาทุนเพื่อการลงทุนในระยะยาวเช่นในการทำเหมือง เป็นต้น

การจัดตั้งบริษัทร่วมทุนเกิดขึ้นในตอนใต้ของทวีปยุโรปก่อน ต่อมา ได้แพร่หลายไปยังที่ต่างๆ ในอังกฤษมีการจัดตั้งบริษัทรัสเซีย (Russia Company) ซึ่งเป็นบริษัทร่วมทุนในธุรกิจการค้าและการขนส่งทางทะเลขนาดใหญ่ขึ้นใน ค.ศ. ๑๕๕๓ ซึ่งตรงกับรัชสมัยของสมเด็จพระราชินีนาถแมรีที่ ๑ (ค.ศ. ๑๕๕๓-๑๕๕๘) ทั้งนี้ซาร์อีวานที่ ๔ หรือซาร์อีวานผู้โหดเหี้ยม (Ivan the Terrible ค.ศ. ๑๕๓๓-๑๕๘๔) แห่งรัสเซียได้ให้การสนับสนุนเป็นอย่างดีโดยพระราชทานอาคารทำการให้แก่บริษัทในบริเวณใกล้กับจัตุรัสและพระราชวังเครมลินให้เป็นที่ทำการของบริษัท ต่อมา ในรัชสมัยพระเจ้าคริสเตียนที่ ๑ (ค.ศ. ๑๕๕๘-๑๕๖๓) พระประมุขยังทรงให้ความสนใจในการค้าและร่วมลงทุนกับเซอร์ฟรานซิส เดรก ซึ่งมีพฤติกรรมเป็นโจรสลัดที่คอยปล้นสะดมเรือสินค้าสเปนด้วย ทั้งยังมีการจัดตั้งบริษัทอินเดียตะวันออกของอังกฤษ (English East India Company) ขึ้นเพื่อแข่งขันกับชาติอื่นๆ ซึ่งในเวลาต่อมาได้จัดตั้งอาณานิคมในอินเดีย รวมทั้งอาณานิคมเวอร์จิเนียและอาณานิคมแมซซาชูเซตส์ในทวีปอเมริกาเหนือ ส่วนธนาคารชาติแห่งอังกฤษซึ่งจัดตั้งขึ้นในปลายคริสต์ศตวรรษที่ ๑๗ ก็มีลักษณะเป็นบริษัทร่วมทุนเช่นกัน และได้กลายเป็นสถาบันการเงินที่สำคัญในการเรียกระดมทุนทั้งยังเป็นปัจจัยสำคัญปัจจัยหนึ่งที่ทำให้การอุตสาหกรรมในอังกฤษเติบโตใหญ่จนทำให้อังกฤษกลายเป็นประเทศแรกที่เกิดการปฏิวัติอุตสาหกรรมในกลางคริสต์ศตวรรษที่ ๑๘ ด้วย (สัญญา สุวังบุตร, อนันต์ชัย เลาหะพันธุ์, ๒๕๕๔ : ๖๘)

ลัทธิพาณิชย์นิยม

ลัทธิพาณิชย์นิยมเป็นส่วนหนึ่งพัฒนาการของระบบเศรษฐกิจแบบใหม่ ซึ่งขยายศักยภาพสูงสุดระหว่างคริสต์ศตวรรษที่ ๑๗-๑๘ โดยรัฐบาลใช้นโยบายการค้าเป็นตัวกำหนดนโยบายทางการเมืองระหว่างประเทศด้วย ทั้งนี้โดยมีสมมุติฐานว่าความมั่งคั่งหรือโภคทรัพย์ในโลกมีจำนวนจำกัด จึงเป็นความจำเป็นของประเทศที่จะต้องรีบเข้าครอบครองโภคทรัพย์นั้นให้ได้ หากไม่รีบเข้าครอบครองก็จะตกเป็นของประเทศอื่น และเป็นการสูญเสียหรือเสียเปรียบอย่างมหันต์ของประเทศตน ดังนั้นเพื่อเป็นการป้องกันการการสูญเสีย ประเทศแต่ละประเทศจึงมีความจำเป็นต้องเร่งส่งเสริมการอุตสาหกรรมภายในประเทศ ส่งเสริมการเดินเรือหรือพาณิชย์นาวีและการจัดตั้งอาณานิคม รวมทั้งเข้ายึดครองดินแดนต่าง ๆ ที่อุดมด้วยวัตถุดิบนานาประเภทเพื่อส่งกลับเมืองแม่ (Pennington, 1989 : 90-92) ดังที่สเปนและโปรตุเกสได้ดำเนินนโยบายเข้ายึดครองดินแดนต่าง ๆ หรือจัดตั้งเป็นอาณานิคมของตนในคริสต์ศตวรรษที่ ๑๖ นอกจากนี้ สิ่งที่สำคัญที่สุดคือการเข้าควบคุมการค้า และถือว่าการค้านั้นเป็น “เอกสิทธิ์” ของรัฐบาลและเป็นอำนาจที่จะให้สิทธิดังกล่าวนี้แก่เอกชนและบริษัทที่มีความเหมาะสมเท่านั้น การค้าทางทะเลมีความจำเป็นต่อความมั่นคงของประเทศเพราะจะเปิดโอกาสให้ประเทศสามารถเข้า

เรือพาณิชย์นาวีติดอาวุธของกลุ่มพ่อค้าชาวดัตช์เพื่อป้องกันภัยจากการโจมตีของเรือศัตรู

ครอบครองแร่ธาตุที่มีค่าต่างๆ ที่มีอย่างจำกัดในดินแดนต่างๆ ทั่วโลกได้ เพื่อใช้เป็นทุนสำรองในกรณีที่เกิดสงครามได้ ซึ่งประเทศจะได้มีแร่ธาตุที่มีค่าคือแร่ทองคำและแร่เงินซึ่งสามารถใช้แทนเงินสดเพื่อไว้ใช้จัดซื้อเครื่องอุปโภคบริโภค อาวุธยุทโธปกรณ์และเป็นค่าใช้จ่ายให้แก่กองทัพ ซึ่งในขณะนั้นระบบเครดิต (credit system) ยังไม่เป็นที่นิยมกัน

นอกจากนี้ เพื่อเป็นการสร้างดุลยภาพทางการค้า (balance of trade) ประเทศต่างๆ จึงถือเป็นนโยบายที่จะส่งเสริมการส่งออกและการจำกัดจำนวนและประเภทของสินค้าเข้า เพราะการส่งออกหมายถึงจำนวนเม็ดเงินและ

ทุนสำรองที่จะคลังไหลเข้าสู่คลังของประเทศและสร้างความแข็งแกร่งให้แก่รัฐได้ ดังนั้นจึงมีการเรียกเก็บภาษีศุลกากรในอัตราที่สูง ทั้งมีการห้ามการส่งออกทองคำ แร่เงิน สินค้าหายาก รวมทั้งช่างฝีมือต่างๆ ที่ถือว่าเป็นทรัพยากรบุคคลที่สำคัญของประเทศด้วย ยิ่งไปกว่านั้น รัฐที่มีอาณานิคมในครอบครองก็จะดำเนินนโยบายผูกขาดการค้าอย่างเคร่งครัด (exclusive monopoly) กับอาณานิคมของตนเอง และห้ามประเทศอื่นๆ ติดต่อกำขายด้วยอย่างเด็ดขาด อย่างไรก็ดี ในแต่ละประเทศ การดำเนินการและการเคร่งครัดในลัทธิพาณิชย์นิยมก็อาจมีความแตกต่างกันบ้าง ซึ่งขึ้นอยู่กับผลประโยชน์ของรัฐ ในฝรั่งเศสระบบพาณิชย์นิยมมีชื่อเรียกว่าเอตาติสม์ (Etatism) หรือ “ลัทธิรัฐนิยม” (stateism) โดยรัฐบาล (ซึ่งความจริงก็คือกษัตริย์) สามารถเข้าไปแทรกแซงบริษัทการค้าต่างๆ ได้ทุกกรณี และบริษัทเอกชนแทบจะไม่มีสิทธิ์มีเสียงในเรื่องการกำหนดนโยบายการค้าหรือสามารถจะแสดงความคิดเห็นและความคิดริเริ่มในการดำเนินการในเรื่องการค้าได้แต่ประการใด ส่วนอังกฤษ ลัทธิพาณิชย์นิยมหมายถึงการจัดการจัดการกับเศรษฐกิจที่จะเอื้อประโยชน์ให้แก่รัฐบาลและประเทศ

อย่างไรก็ดี แม้ก่อนการปฏิวัติอันรุ่งโรจน์ (Glorious Revolution ค.ศ. ๑๖๘๘) และโดยเฉพาะภายหลังเหตุการณ์ปฏิวัติ รัฐบาลอังกฤษก็มักจะรับผิดชอบและตอบสนองต่อแรงกดดันของนักธุรกิจ และมีความอ่อนไหวต่อนักธุรกิจมากกว่าที่รัฐบาลฝรั่งเศสที่มีต่อนักธุรกิจของตน กระนั้นก็ไม่อาจกล่าวได้อย่างชัดเจนได้ว่าในความเป็นจริงทั้งหมดนโยบายเศรษฐกิจของอังกฤษค่านึงหรือสะท้อนภาพผลประโยชน์ของรัฐหรือผลประโยชน์ของบริษัทเอกชนมากกว่ากัน ส่วนเนเธอร์แลนด์ซึ่งปกครองโดยคณะรัฐบาลของสหพันธรัฐที่ประกอบด้วยพ่อค้าและนักธุรกิจ และเป็น “รัฐบาลพ่อค้า” นั้น ลัทธิพาณิชย์นิยมคือการประสมประสานกันอย่างลงตัวระหว่างผลประโยชน์ของรัฐกับของพ่อค้า ทั้งกลุ่มพ่อค้าก็คือผู้กำหนดนโยบายเศรษฐกิจของประเทศ ส่วนประเทศอื่นๆ เช่น สเปน โปรตุเกส ออสเตรเลีย ปรัสเซีย และสวีเดน ในคริสต์ศตวรรษที่ ๑๗-๑๘ ลัทธิพาณิชย์นิยมหมายถึงการแสวงหาผลประโยชน์ของกษัตริย์ โดยมีฝรั่งเศสเป็นแม่แบบ

เนื่องด้วยลัทธิพาณิชย์นิยมเป็นเรื่องของผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ ความมั่นคงและความมั่งคั่งของประเทศ ความขัดแย้งในด้านเศรษฐกิจและการค้าระหว่างประเทศจึงปรากฏให้เห็นอยู่เนืองๆ โดยเฉพาะในปลายคริสต์ศตวรรษที่ ๑๗ ถึงคริสต์ศตวรรษที่ ๑๘ ที่ตั้งอาณานิคมประเทศมหาอำนาจเข้าสู่สงครามกัน สงครามที่สำคัญและถือเป็น

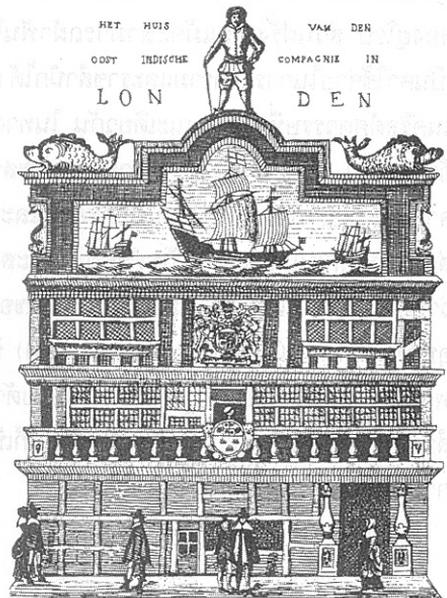
“สงครามข้ามโลก” ครั้งแรกๆ ที่การต่อสู้ไม่ได้จำกัดขอบเขตอยู่แต่เฉพาะในทวีปยุโรป แต่เกิดขึ้นในดินแดนต่างๆ นอกทวีปยุโรปที่เป็นที่ตั้งของอาณานิคมหรือสถานประกอบการ (factory) ของคู่สงครามและของประเทศพันธมิตร ได้แก่ สงครามการสืบราชสมบัติ ออสเตรีย (War of the Austrian Succession ค.ศ. ๑๗๔๐-๑๗๔๘) และสงครามเจ็ดปี (Seven Years' War ค.ศ. ๑๗๕๖-๑๗๖๓) ทั้งยังทำให้นานาประเทศเกิดความไม่ไว้วางใจกันและกัน ทั้งยังระแวงระวังภัยของสงครามที่อาจปะทุขึ้นได้ทุกขณะด้วย (Blanning, 2001 : 199-201) เช่นในฝรั่งเศสมีการห้ามส่งออกข้าวทังนี้เพื่อให้ประชากรในประเทศมีอาหารพอเพียงหากประเทศต้องตกอยู่ในภาวะสงครามกับต่างชาติ หรือในกรณีที่อังกฤษสนับสนุนอุตสาหกรรมการต่อเรือและอุตสาหกรรมการประมง ตลอดจนมีการออกพระราชบัญญัติการเดินเรือ (navigation acts) เพื่อกระตุ้นให้มีการลงทุนต่อเรือและกำหนดให้เรือสัญชาติอังกฤษเท่านั้นที่มีสิทธิ์ขนส่งสินค้า (ในการค้าขายระหว่างเมืองแม่กับเมืองอาณานิคมของอังกฤษ) และการสร้างกองทัพพาณิชย์นาวี ตลอดจนการฝึกฝนกะลาสีทั้งนี้ก็เพื่อเมื่อเกิดสงครามระหว่างประเทศทั้งกองทัพพาณิชย์นาวีก็จะเปลี่ยนสถานะของเรือสินค้าเป็นเรือรบและบทบาทของกะลาสีที่มีประสบการณ์ในการเดินเรือเป็นทหารเรือได้ และทั้งหมดก็จะเป็นส่วนหนึ่งของกองทัพเรือที่ทรงพลานุภาพของอังกฤษ

การปฏิวัติราคา

นับตั้งแต่การค้นพบทวีปอเมริกา ระบบเศรษฐกิจของยุโรปก็ได้รับผลกระทบอย่างกว้างขวางดังที่กล่าวมาแล้ว ทั้งการขยายตัวของธุรกิจที่ต้องการเงินตรา (coinage) ในการหมุนเวียนในตลาดการค้าอย่างมาก การหลั่งไหลของแร่ทองคำและแร่เงินจากเม็กซิโก เปรู และจากดินแดนอื่นๆ ของโลกใหม่ได้ช่วยตอบสนองความต้องการดังกล่าวอย่างมาก และทำให้วงล้อธุรกิจหรือวงจรเศรษฐกิจขับเคลื่อนไปข้างหน้าได้อย่างรวดเร็ว ขณะเดียวกัน ก็ส่งผลกระทบต่อราคาสินค้าที่เขยิบตัวสูงขึ้นเป็นเงาตามตัวด้วย จากหลักฐานของทางการสเปน ประมาณว่าระหว่าง ค.ศ. ๑๕๒๐-๑๖๖๐ จำนวนทองคำ ๒๐๐ ตันและแร่เงินอีก ๑๘,๐๐๐ ตันได้หลั่งไหลเข้าสู่สเปน และหมุนเวียนไปสู่นานาประเทศในยุโรป มูลค่าของแร่ที่มีค่าดังกล่าวในสเปนถูกนำไปใช้เป็นค่าใช้จ่ายให้แก่กองทัพ โดยเฉพาะกองทัพที่ประจำการในต่างแดน รวมทั้งเป็นค่าใช้จ่ายในการนำเข้าสินค้านานาชนิด

จากต่างประเทศ ซึ่งอุตสาหกรรมในประเทศไม่สามารถตอบสนองได้เนื่องจากเกิดภาวะเงินเฟ้ออย่างรุนแรงภายใน จนทำให้ต้นทุนการผลิตสินค้ามีราคาสูงกว่าดินแดนอื่นๆ ของยุโรป จึงเป็นการถูกกว่าที่จะนำเข้าสินค้าจากต่างประเทศ อย่างไรก็ดี ในภาพรวมของเศรษฐกิจของยุโรปทั้งหมด ภาวะเงินเฟ้อหรือราคาสินค้าที่ทยานสูงขึ้นอย่างก้าวกระโดดก็ปรากฏให้เห็นโดยทั่วไป แต่อาจจะแตกต่างกันบ้างในแต่ละดินแดน โดยทั่วไประหว่าง ค.ศ. ๑๕๐๐-๑๖๐๐ ราคาสินค้ามีราคาสูงขึ้นอย่างน่าตกใจ คือมากกว่า ๒-๓ เท่าตัว ซึ่งก่อให้เกิดวิกฤตการณ์ทางเศรษฐกิจอย่างมากระหว่าง ค.ศ. ๑๖๐๐-๑๗๐๐ และ ค.ศ. ๑๗๐๐-๑๘๐๐ เพิ่มขึ้นอีกร้อยละ ๒๐ และร้อยละ ๑๐ ตามลำดับ

ดังนั้นจึงไม่เป็นเรื่องแปลกใจว่าการขยับตัวของราคาสินค้าอย่างก้าวกระโดดที่เรียกกันว่า “การปฏิวัติราคา” (price revolution) ได้ส่งผลกระทบต่อสังคมตะวันตกอย่างมหันต์ ทั้งต่อชนชั้นขุนนางและชาวไร่ชาวนา ตลอดจนแรงงานสำหรับขุนนางที่มีรายได้คงที่จากราคาค่าเช่าที่ดินที่ตายตัวหรือจากผลผลิตทางการเกษตรที่ราคามีได้ขยับตัวสูงตามราคาสินค้าอื่นๆ ทำให้สถานการณ์ของชนชั้นขุนนางเปลี่ยนแปลงขุนนางในตระกูลเก่าจำนวนมากต้องยากจนลง และสูญเสียเกียรติยศและหน้าตาในสังคม ขณะเดียวกัน พวกชนชั้นกลางโดยเฉพาะพ่อค้าก็สามารถทำกำไรจากการค้าและการอุตสาหกรรมจนขยับตัวขึ้นเป็นผู้มีบทบาทในสังคมแทนพวกชนชั้นขุนนางเก่า ทั้งยังสามารถกว้านซื้อที่ดินจำนวนมากจนเป็น “เจ้าที่ดิน” และได้รับพระราชทานยศถาบรรดาศักดิ์กลายเป็นพวกขุนนางใหม่ซึ่งจะมีบทบาทอย่างมากทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคมและการปกครองในคริสต์ศตวรรษที่ ๑๕ จนทำให้คริสต์ศตวรรษที่ ๑๕ ได้ชื่อว่าเป็น “ยุคของขุนนาง” (Age of Aristocrats) ส่วนพวกชาวไร่ชาวนา

บริษัทอินเดียตะวันออกของอังกฤษในกรุงลอนดอน

และแรงงานนั้นก็ยังคงไม่มีส่วนในความมั่งคั่งของประเทศ ทั้งค่าจ้างก็ไม่ได้ขยับตัวสูงขึ้นตามราคาสินค้าที่พุ่งขึ้นอย่างพรวดพราด พวกเขาซึ่งต้องเสียที่ทำกินจึงกลายเป็น “แรงงานถูก” ที่มีอย่างเหลือเฟือเพื่อให้อชนชั้นพ่อค้าและนักอุตสาหกรรมสามารถตักตวงผลประโยชน์ได้ ทำให้ช่องว่างระหว่างคนมี (the have) กับคนจน (the have-not) ขยายตัวมากขึ้นและกลายเป็นปัญหาใหญ่ทางสังคมของประเทศต่างๆ ด้วย

ส่วนในด้านรัฐบาล การปฏิวัติราคาได้ส่งผลกระทบต่อการจัดเก็บภาษีอากรและทำให้รัฐบาลมีรายรับที่ไม่สัมพันธ์กับรายจ่ายที่เพิ่มมากขึ้นโดยตลอด ดังนั้นในคริสต์ศตวรรษที่ ๑๗ รัฐบาลของประเทศยุโรปจึงต้องเผชิญกับวิกฤตการณ์ทางการเงิน รัฐบาลสเปนประสบปัญหาราคาสินค้าที่มีราคาสูงชันมากกว่าประเทศอื่น ๆ ทั้งค่าใช้จ่ายในการรักษากองทัพก็มีจำนวนสูงชันเป็นลำดับด้วย กอปรกับแรมี่ค่าโดยเฉพาแรงงานที่หลั่งไหลมาจากทวีปอเมริกาใต้มีจำนวนลดลง ทำให้รัฐบาลสเปนต้องตกอยู่ในสภาพใกล้ล้มละลายในปลายคริสต์ศตวรรษที่ ๑๗-๑๘ ทั้งระบบอุตสาหกรรมและการเกษตรที่ถูกรัฐบาลละเลยมาเป็นระยะเวลาอันยาวนานก็ถูกทำลายลงอย่างย่อยยับ จนสเปนกลายเป็นประเทศที่ยากจน หมดอำนาจและบทบาทการเป็นประเทศผู้นำหรือมหาอำนาจของยุโรป ส่วนฝรั่งเศสแม้จะสามารถฝ่าฟันวิกฤตการณ์ทางการเงินและเก็บภาษีเพื่อเป็นค่าใช้จ่ายในการสงครามและราชสำนักได้ แต่ก็ประสบกับความหายนะทางการคลังในคริสต์ศตวรรษที่ ๑๘ ขณะเดียวกัน ในทางตรงกันข้าม รัฐบาลอังกฤษหลังการปฏิวัติอันรุ่งโรจน์ (ค.ศ. ๑๖๘๘) ซึ่งสามารถประสานงานกับรัฐสภาและได้รับความไว้วางใจจากรัฐสภามากขึ้นก็สร้างระบบการคลังและระบบภาษีได้อย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น ส่วนประเทศเนเธอร์แลนด์เป็นตัวอย่างและสามารถใช้เป็นบทเรียนให้แก่นานาชาติว่ารัฐที่มีการค้าที่เข้มแข็งและเป็นที่ยอมรับของบรรดาพ่อค้าและนักธุรกิจก็สามารถผันผาอุปสรรคทางการเงินได้ (Israel, 1998 : 941) รัฐที่ละเลยต่อความสนใจในการค้าหรือการพาณิชย์ หรือมีการค้าเติบโตและการขยายตัวของการค้าในระดับต่ำ รวมทั้งไม่ให้ความสำคัญกับชนชั้นพ่อค้าและธุรกิจขนาดใหญ่ก็เป็นที่น่าเป็นห่วงว่าประเทศจะประสบกับปัญหาทางการเงินและเศรษฐกิจอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้

บรรณานุกรม

- สัญญาชัย สุวังบุตร อนันต์ชัย เลหาพะพันธุ์. *ทรรปณะประวัติศาสตร์ยุโรปในคริสต์ศตวรรษ
ที่ ๑๙* พิมพ์ครั้งที่ ๒, แก้ไขปรับปรุง (กรุงเทพฯ : ศักดิโสภากการพิมพ์, ๒๕๕๔).
- Blanning, T.C.W. edited. *The Eighteenth Century Europe 1688–1815*. Oxford : Oxford
University Press, 2000.
- Dukes, Paul. *A History of Europe 1648–1948 : The Arrival, The Rise, The Fall*. London
: Macmillan, 1985.
- Dunn, Richard S. *The Age of Religious Wars, 1559–1715*. 2nd edition, New York :
Norton, 1979.
- Fisher, H.A.L. *A History of Europe vol. II* London : Folio Society, 2010.
- Israel, Jonathan I. *The Dutch Republic Its Rise, Greatness, and Fall 1477–1806*. Oxford
: Clarendon Press, 1998.
- Langer L., William ed. *A Survey of European Civilization* Boston : Houghton Mifflin,
1958.
- Pennington, D.H. *Europe in the Seventeenth Century* London : Longman, 1989.
- Stavrianos, L.S. *The World to 1500 A Globe History* 4th edition Englewood Cliffs :
Prentice Hall, 1988.

